

4. Історія релігії в Україні: У 10 т. – Т.4. Католицизм / За ред. П. Яроцького. – К., 2001.
5. Осадчий В. Католицька Церква в Україні. – Львів, 2001.
6. Буланова Н.М. Історія християнських конфесій Катеринославщини останньої чверті XVIII – початку ХХ ст. – Дніпропетровськ, 2007.
7. Национальный состав населения Днепропетровской области (по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г.). – Днепропетровск, 1991.
8. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2002 рік. – Дніпропетровськ, 2003.
9. Декларація прав національностей України // Голос України. – 1991. – 2 листопада.
10. Указ Президента України про фонд розвитку культур національних меншин України // Урядовий кур'єр. – 1992. – №18.
11. Закон України «Про національні меншини в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №36.
12. Національно-культурні товариства України // Інформаційний бюлетень Міністерства України у справах національностей, міграції та культів. – 1995. – №1.
13. Весь Екатеринослав (справочная книга). – Екатеринослав, 1913.
14. Борисов Г. Polska на берегах Днепра // Вісті Придніпров'я. – 2005. – 24 березня.
15. Закон про свободу совісті та релігійні організації // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №25.
16. Рубльова Н. Невідома ділянка «антирелігійного фронту»: боротьба владних структур УСРР проти римсько-католицької церкви, 1920-і роки // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – №1-2; Городецький О.В. Поляки Катеринослава на поч. 1920-х рр.: перші спроби «комуністичного перевиховання» // Грані. – 2003. – №4.
17. Єленський В. Нові єпархії і старі суперечки // Людина і світ. – 2002. – №9.
18. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф.3383сч. – Оп.2. – Спр.344; Ф.416. – Оп.2. – Спр.235.
19. Розпорядження Президента України «Про повернення релігійним організаціям культового майна» // Урядовий кур'єр. – 1994. – №98.
20. Довгаль С. «Помаранчева»... Катерина і католики на колінах // Україна молода. – 2006. – 7 вересня.
21. Абраїмов М. Особливості національних відносин на місцевому рівні // Зоря. – 1999. – 20 травня.
22. Забігайло О. Інформація про стан релігійної ситуації в Дніпропетровській області в 2004 р. // Вісті Придніпров'я. – 2004. – 14 грудня.
23. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2003 р. // Людина і світ. – 2003. – №1.
24. Указ Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» // Урядовий кур'єр. – 1992. – №10.

Мосюкова Н. Г. Польское национальное меньшинство Днепропетровска в годы независимости Украины: этноконфессиональная составляющая

В Днепропетровске существует польская община. Она не самая многочисленная в Украине, но ее деятельность заметна в городе. Подавляющее большинство поляков по вероисповеданию является католиками. Католическая вера и борьба за возвращение костела, которым незаконно владеет американская компания, объединяют поляков Днепропетровска.

Ключевые слова: национальное меньшинство, католицизм, поляки, костёл, религиозные организации, этнос, национальные отношения.

Mosyukova N. H. Polish national minority of Dnipropetrovsk in the years of independence of Ukraine: ethnoconfessionally constituent

There is a Polish community in Dnipropetrovsk. It is not the most numerous in Ukraine, but its activity is noticeable in the city. The absolute majority of the Poles are Catholics. The Catholic faith and fight for return of the kostel which is illegally owned by an American company, unite the Poles of Dnipropetrovsk.

Key words: national minority, Catholicism, the Poles, kostel, religious organizations, ethnos, national relations.

УДК 94:[316.7:008](477)

О. В. Бондаренко

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

Суспільні реалії сучасної України обумовлені особливостями української економічної культури, яка характеризується специфічною системою цінностей, з їх проявами у національній ментальності, економічній свідомості, соціальній психології, функціонуванні соціально-економічного простору. Культурно-історичні формоутворення національної культури України безпосередньо або опосередковано знаходять проявлення та відображення у будь-яких сферах економічного життя. Особливістю української економічної ментальності є те, що вона історично й культурно розвивалась як наслідок найрізноманітніших, різнобічних за суттю та проявами, національних архетипів.

Ключові слова: національна ментальність, національна економічна ментальність, соціально-економічний простір, економічна свідомість, економічна активність людини, національний вимір культурного процесу, ментальні фактори.

Однією з особливостей сучасного етапу розвитку людства є зростання ролі культурної складової у процесах відтворення соціальної реальності в усіх її сферах, зокрема, в економічній. Поряд із різноспрямованими процесами культурної гомо- та гетерогенізації вибудовується загальносвітова економічна система. На сьогодні у переважній більшості суспільств, включно із суспільствами, де відносно недавно існувала керована державою система, у тому числі й в Україні, усталилася ринкова модель

організації економіки. Однак, відкритим залишається питання про те, якому типу економічної системи відповідають цінності економічної культури населення України та якою мірою останні можуть слугувати основою для формування задекларованої державою соціально орієнтованої ринкової економіки. Також представляє інтерес ступінь відповідності цінностей вітчизняної економічної культури ціннісним системам суспільств індустріального / постіндустріального типу, з огляду на зростання рівня відкритості українського суспільства за умов світових процесів глобалізації, інтеграції, економічної співпраці.

Останні дослідження й публікації, в яких започаткований аналіз озвученої вище проблеми, показують, що вітчизняні науковці, звертаючись до вивчення економічної культури, зосереджуються на найрізноманітніших її аспектах, а саме: відповідність вітчизняної економічної культури певному типу економічної системи (Є.Головаха, В.Пилипенко, Т.Єфременко, А.Ручка, Є.Суїменко, В.Поддубний та ін.), цінності економічної культури у контексті формування ринкового суспільства в Україні (С.Оксамитна, Є.Суїменко), теоретичні узагальнення емпіричних даних щодо тих чи інших проявів економічної свідомості сучасного українця (В.Пилипенко), тенденції розвитку економічної культури та її складових (Н.Боєнко), проблематика цінностей постіндустріального суспільства (Н.Апатова, В.Бакштановський, О.Бандура, Є.Суїменко) [1]. Питання, дотичні до основної проблематики формування та розвитку суспільної економічної культури, знайшли своє відображення у працях зарубіжних науковців П.Гуревича, Р.Ривкіної, Т.Заславської, Д.Белла, Д.Гелбрейта, Р.Інглетарта, Ч.Хенді, Е.Гідденса, П.Дракера, А.Етціоні й інших [2].

Ринкові перетворення в Україні на тлі демократизації політичного життя об'єктивно призводять до формування громадянського суспільства, як наслідок, спонукають складний та суперечливий процес відродження особистості. Цей процес невпинно впливає на соціально-економічну сферу суспільства, породжує нові проблеми становлення соціального суб'єкта ринкового типу, забезпечення ефективності системи господарювання у цілому. Спостерігаються нові риси економічної поведінки вітчизняного соціального суб'єкта, але водночас мають місце й тривожні тенденції відчуження чесної та продуктивної праці, пошуки більш легких шляхів зростання добробуту.

Економіка ринкового типу дійсно породжує принципово нові особливості соціально-економічних відносин, які відбиваються на економічній свідомості та поведінці людей, на їх ментальності. Різко трансформується економічне середовище, соціальні умови й мета соціально-економічної діяльності. Змінюється місце окремої людини у суспільстві.

Психологічною перешкодою є також відсутність у значної частини населення України реального економічного мислення. Тривалий час економічне мислення притуплялося міфами про пріоритет державних інтересів над особистими інтересами людини, про безпомилковість поглядів і рішень колективу, про шляхи "безболісної" трансформації економіки, некорисливість та безсумнівну справедливість рішень органів влади і лідерів політичних рухів і таке інше.

Здавалося б, що успішно мав би слугувати виживанню в умовах ринку й приватної власності український індивідуалізм. Однак і ця риса національного характеру у певному сенсі відстала у розвитку. Але вона (ця риса) потрібна, і її треба організувати й стимулювати. Україні необхідні мільйони дрібних і середніх підприємств. Водночас існує й дещо інший шлях й перспективи розвитку національного суб'єкта господарювання. Тут зрушення на краще будуть сприяти ті риси національної ментальності, які природно притаманні українцям. Це: по-перше, якості "хліборобського" типу – м'якість, поблажливість, толерантність, чутливість, душевна теплота, мрійливість, милосердя; по-друге, якості "козацького" типу – діловитість, рішучість, настирливість, навіть здоровий авантюризм, вірність слову, точність, практичність, справедливість, індивідуалізм. Цим рисам має бути надане "друге народження" всіма можливими засобами – цілеспрямована державна соціально-економічна політика, діяльність засобів масової інформації, культурні програми, туризм, спорт й таке інше.

Суттєво вплинуло на вітчизняну наукову та суспільну думку перегляд уявлень стосовно того, яку саме діяльність сьогодні в Україні слід визнавати працею. За минулих часів переважав тезис про те, що лише у сфері матеріального виробництва має місце праця, яка здатна створювати вартість. Ринкові зрушення в соціально-економічній сфері в Україні призвели до подолання позаекономічної примусовості праці, до визнання працею будь-якої цілеспрямованої діяльності людини, незалежно від форми та способів організації, сфери застосування її результатів, яка вимагає свідомих витрат нервової та фізичної енергії, зусиль думки. Це відповідно поширило види діяльності, які стали визнаватися як трудові, як форми соціально-економічної активності людини. Соціальним фактом стає визнання права окремого громадянина на власну робочу силу, на свої здібності, а з цим – право вільно обирати ним сферу прикладання своїх нервових та фізичних зусиль в залежності від власних інтересів, перейматися своєю конкурентноспроможністю на ринку суспільної праці. Це сприяло розвитку підприємництва, зародженню різноманітних форм бізнесу, зробило привабливою трудову діяльність у нових сферах економіки, отже, обумовило певні зміни соціально-економічної поведінки людей та певні зрушення в процесах розгортання їх економічної ментальності.

Цінності, що формувались впродовж попередніх 70-80 років вітчизняної історії й забезпечували соціальний порядок, піддані критиці як здебільшого помилковими. Звичайно, процес руйнування попередніх цінностей стає властивою рисою будь-якого перехідного суспільства. Проте стосовно української ситуації особливим є те, що порушились одночасно всі підсистеми культури (технологічна, соціонормативна і символічна), отже, в свідомості певної кількості людей майже десятиріччя утримується психологічний стрес, пов'язаний з суспільним визнанням непотрібними та застарілими їх уявлень, напрямів думок і прагнень, навичок й умів, звичок.

З іншого боку, цінності, "напрацьовані" попередньою культурою господарювання, увійшли в суперечність з появою нових індивідуалістичних орієнтирів – щодо власності, підприємництва, економічної свободи. Суспільна свідомість має адаптуватися до радикальних змін поглядів та соціально-економічної поведінки. Має відбуватися процес цивілізованого "оброблення" цієї ситуації ментальністю. Зарубіжні та вітчизняні науковці зазначають, що в умовах «культурного шоку у посткомуністичних суспільствах» [3, с.80] відбувається посилення впливу цінностей традиційної національної культури, яка швидко відроджується в нових незалежних країнах. Стосовно досліджуваної нами проблематики, тут може йтися про відродження основних рис національної економічної ментальності.

Процес соціально-психологічної адаптації населення до ринкової суспільної атмосфери віддзеркалює зміну парадигм економічної свідомості, соціально-економічної психології, економічної ментальності. Відбувається зміна старої схеми економічного мислення. Ринок спонукає прагнення людини одержувати економічні знання, якісну освіту, нові й конкурентоспроможні для суспільства професії. Людина прагне створити навколо себе прийнятне (комфортне для неї) економічне, психологічне та інформаційне середовище.

Економічна ментальність, як засвідчують дослідження, спроможна впливати на хід економічних процесів, сприяти їх прискоренню чи гальмуванню. Конгломерат позитивних і негативних рис економічної ментальності населення України, сформованих під впливом сукупності різноманітних чинників протягом тривалого періоду, своєрідно матеріалізується в процесі формування й відтворення певного соціально-економічного середовища, зокрема того, яке сьогодні мають українці.

Переваги ринкового шляху розвитку стануть переконливими лише тоді, коли реальні життєві інтереси та демократичні ідеали дійсно стануть основою пробудження духовного життя широких верств населення, відбиватимуться на економічній ментальності громадян, господарчій культурі, реально сприятимуть активізації ефективної праці, яка була і буде основним джерелом індивідуального та суспільного багатства.

Економічна криза (безробіття, зниження рівня життя та інші негаразди) перехідного періоду уповільнюють та ускладнюють шляхи вирішення завдань, які стоять перед суспільством та нацією, руйнують ціннісні орієнтації людей. Подолання цих явищ неминуче пов'язано з розвитком соціально-економічної активності народу, утвердженням нової ринкової культури господарювання, проявом кращих рис української економічної ментальності.

Звичайно, витоки різноманітних, позитивних і негативних, особливостей української економічної ментальності пов'язані не лише зі складною соціально-економічною ситуацією сьогодення або лише з плановою централізованою економікою та ідеологією радянських часів. Зрозумілим є те, що завдання побудови ринкового суспільного середовища в Україні вимагають поступової трансформації економічної свідомості її соціальних суб'єктів у напрямку наближення до рис економічного ментальності, які відповідають вимогам ефективного розвитку такого суспільного середовища. Оновлення української економічної ментальності, від чого в багато чому залежить рух країни вперед, слід здійснювати на тлі системного вивчення чинників її формування, з'ясування джерел прояву тих чи інших властивостей національної економічної свідомості, реальної оцінки термінів та можливостей подолання її негативних рис, адаптації масової трудової свідомості до ринкових умов, нових механізмів господарювання, інновацій в економіці окремого регіону або країни в цілому.

Окремі історично обумовлені особливості українського економічної ментальності дозволяють простежити їх зв'язок з причинами уповільнення ринкових перетворень в економіці України. Критичний аналіз української національної ментальності виявляє риси, які досить часто відігравали вкрай негативну роль в соціальній та економічній історії українського народу. Оминати цей факт ніяк не можна.

Такий критичний аналіз потрібен, перш за все, для пошуку шляхів якісного оновлення української економічної ментальності, чого потребує побудова суспільства високо розвинутої ринкової економіки і що можливо лише на засадах духовного (ментального) відродження української нації. При цьому зрозуміло стає неприйнятність "механічного" копіювання зарубіжного досвіду через суттєві відмінності у свідомості, ціннісних орієнтаціях, соціально-економічній поведінці народу України.

Одним з важливих завдань сучасної вітчизняної науки вбачається концептуальне обґрунтування механізму докорінної зміни спрямованості ментальних установок на суспільному та індивідуальному рівнях. Це стосується, як зазначає В.Черняк, «ломки усталених стереотипів мислення, сприйняття і поведінки людей, яка відбувається звичайно на підсвідомому рівні і супроводжується величезним психологічним дискомфортом» [4, с.91].

Отже, йдеться, насамперед, про необхідність формування нових ціннісних орієнтирів, серед яких провідне місце має зайняти власна державна національна ідея, яка б пронизувала всі грані економічного, інтелектуального та духовного життя, консолідувала український народ на побудову громадянського суспільства, розвинутої економіки.

Розв'язання цієї складної проблеми потребує, передусім, оновлення національного буття.

Управління економікою на всіх рівнях і в усіх сферах має сьогодні спиратися на врахування національних особливостей економічної культури та ментальності. Нація є тією реальною живою спільнотою, в життєдіяльності якої мають реалізуватися як її власні, так і загальнолюдські цінності. Тому привабливі світові моделі економічного розвитку принесуть бажаний ефект Україні, якщо автори реформ будуть враховувати особливості української ментальності, необхідність відродження духовності, збереження трудових традицій, критичного осмислення власного та зарубіжного досвіду.

При цьому важливо зберегти національну самобутність. На думку українського соціолога М.Пірена, «народ, позбавлений свого національного обличчя, не може бути народом творчим, не в змозі розкрити свої потенції..., стандартизація людини, народів неминуче призводить до застою творчих сил» [5, с.4].

Народ України переживає процес самоусвідомлення, усвідомлення своїх національних ідеалів – і для цього потрібне економічне підґрунтя, залучення інтелектуального потенціалу нації, кращих надбань духовності, щоб прискорити початі в країні перетворення, не допустити розчарування в національній ідеї. На жаль, для масової свідомості державна національна ідея залишається дещо неусвідомленою і це лише суспільства інтегруючої сили.

Світовою наукою доведено той факт, що необхідними передумовами успіху процесу державотворення та духовного відродження нації є: наявність національної ідеї (вона протягом останніх століть вважається потужною рушійною силою людського поступу, за висновками знаних науковців Заходу І.Берліна, Дж.Армстронга, Е.Сміта, Л.Семенка та інших); наявність національної мрії – як поміркованого оптимізму народних ідеалів працелюбності. Це важливо не тільки для сфери суспільної свідомості, але й для економічного розвитку країни.

Як відомо, Україна сьогодні не має національного аналогу “американської мрії” (про те, що «кожний звичайний хлопець може знайти якийсь спосіб швидко, але законно розбагатіти»). Наш пересічний співвітчизник у можливість несподіваного збагачення реально не вірить навіть за умов наполегливих трудових зусиль, що є перешкодою на шляху поновлення ціннісних орієнтирів у сфері праці.

Українська національна ідея не може бути не пов'язана з ідеєю соціальної справедливості, оскільки для цього є багатоганне духовне підґрунтя української нації. Для оформлення і масового усвідомлення національної ідеї у людей має утвердитися переконання, що держава дійсно здатна надати необмежені можливості кожному пересічному громадянину. Тоді стане реальним створення комплексу прагнень з метою працювати на рідній землі, докладати енергійних зусиль, щоб зробити її квітучою та багатою. Такі уявлення поступово міцніють, але суспільна свідомість дещо запізнюється з їх адекватною оцінкою (таке запізнення засвідчує неможливість швидких змін у масовій соціально-економічній свідомості, як того чекають деякі реформатори).

Сутність національної мрії може полягати в авторитеті сумлінної праці, різноманітні форм власності, підприємств, свободі трудового вибору і сфер діяльності тощо. Ціннісним орієнтиром економічної ментальності громадян має стати установка особи на розвиток власної конкурентоспроможності в праці, яка створює підстави для розвитку конкурентоспроможності та реальної незалежності економіки держави. Зауважимо, що у сучасних умовах така свідома орієнтація у сфері праці практично відсутня у переважній більшості українців. Тому держава покликана належним чином спрямовувати процес формування національної еліти, відродження національних господарських традицій, форм господарювання. Набуває актуальності сучасна підготовка чиновників, управлінців, підприємців, надзвичайно важливою є корінна перебудова економічної освіти в усіх ланках, зокрема, сприяння стажуванню молоді у провідних західних університетах з метою адаптації до ринкового середовища і новому способу мислення.

Дослідження особливостей української національної ментальності дає підстави прогнозувати, що якісні зміни економічної свідомості населення вимагатимуть в Україні більш тривалого часу, ніж ринкова трансформація економіки й соціально-економічного суспільного середовища. Економічна ментальність завжди віддзеркалює реалії соціального стану життя суспільства. В Україні такі реалії об'єктивно відображають наслідки економічної кризи та соціальної політики держави за останні 10-15 років.

По-перше, необхідність більш тривалого часу для якісних змін економічної свідомості населення в порівнянні з часом власне ринкової трансформації суспільства можна пов'язати з тим, що деякі негативні риси економічної ментальності об'єктивно будуть відтворюватися певний тривалий час, оскільки кожне нове покоління, навіть в умовах нового економічного середовища, нової ролі соціальних та політичних інституцій, так чи інакше буде співставляти нові потреби й звички в соціально-економічній сфері суспільства із потребами і звичками попередніх поколінь.

По-друге, прогресивні зміни в соціально-економічному житті мають водночас супроводжуватися процесом духовного відродження української нації, адекватно впливати на умови формування гармонійної особистості людини як соціального суб'єкта такої економіки. Це є чи не найважливішою передумовою наближення ментальності сучасної людини до кращих загальноновизнаних рис економічної ментальності людини-суб'єкта ринкової економіки. Не має бути дефіциту людських якостей, ресурсів особистості, на які впираються всі проблеми соціального у цілому та економічного зокрема прогресу.

По-третє, труднощі соціально-економічних зрушень в Україні зарубіжні експерти Л.Гоффманн і А.Зіденберг [6, с.23] пов'язують з підвищенням ризиком проведення ринкових перетворень та непередбачуваністю наслідків реформ, що виводяться ними з трьох чинників:

а) «при заміні тоталітарної системи плюралістичним суспільством йдеться не лише про косметичні зміни в економіці, а про комплексну перебудову майже всіх структур економічної системи, про створення нових установ, інструментів та систем заохочення»;

б) «національна економіка перехідного характеру на стадії реформування теж зберігає успадковані від минулого внутрішні негаразди та диспропорції»;

в) «заміна однієї системи іншою не відбувається автоматично, для її здійснення потрібна ясно виражена політична воля, ...демонтаж структур планової економіки й побудова ринкових структур йдуть пліч-о-пліч і можуть виявитися болісними для широких верств населення; криза, викликана адаптаційними

процесами, означає безробіття, збентеження, переорієнтацію, тому подолання найнижчої точки спаду завжди вимагає терпіння і ухвалення урядами непопулярних рішень».

По-четверте, людина в умовах ринкового суспільного середовища має бачити тісний зв'язок між своїми трудовими зусиллями, результатами праці та її оцінкою. Однак в Україні суспільство відчуває недооцінку саме чесної та творчої праці, що породило в країні цілу низку соціальних та економічних суперечностей, які впливають на трудову свідомість та економічну ментальність населення України.

По-п'яте, визначення цінностей, потрібних українському суспільству для ефективного та гармонійного розвитку як суспільства в цілому так і окремої людини, вимагає створення соціально прийнятної моделі перспективного економічного та духовного розвитку країни, але, на жаль, вона зараз існує в розпливчастому вигляді, як і національна ідея, яка різними суб'єктами українського суспільства тлумачиться по-різному (про що вже йшлося в дослідженні).

По-шосте, процес відродження й розвитку цінностей соціально-економічної активності населення України має перебувати у тісному зв'язку з розв'язанням проблеми формування нового організаційно-економічного механізму функціонування національної економіки. Інфляційні процеси, відставання в реформуванні грошово-кредитної та податкової систем, слабка соціальна захищеність населення тощо знецінюють існуючу мотиваційну систему, залишаючи актуальною для України на початку XXI століття проблему створення ефективного мотиваційного механізму в сфері господарювання, тобто того механізму, який, власне, і забезпечує якісні зміни економічної свідомості й ментальності. А на сьогодні економічна ментальність населення України орієнтується на стихійне пристосування до жорстких реалій соціального стану. Змінити ситуацію на краще можна за умов рішучого реформування, регулювання та створення соціальних гарантій з боку держави для забезпечення соціальної злагоди та підвищення рівня життя.

По-сьоме, на жаль, сьогодні має місце недооцінка чинника соціально-економічної ментальності в концепціях, заходах та програмах, що розробляються владою стосовно розвитку соціально-економічної сфери суспільства. Зважаючи на те, що «ментальна структура змінюється повільніше, ніж матеріальне оточення чи соціальні інститути, є одночасно і продукуючою основою, і перепорою соціальному рухові» [7, с.17], доречно нагадати, що такий стан речей є неприпустимим. Концептуально сучасною соціально-філософською думкою поведінка людини розглядається як функція цілісного «життєвого простору». Отже, певна «тотальна мотиваційна атмосфера», в якій перебуває людина-суб'єкт соціально-економічної активності, опосередковано або прямо впливає на її мотиваційне поле, визначаючи актуалізацію її потреб, обумовлюючи певні дії в певній ситуації. Іншими словами, вагомим чинником впливу виступає економічна ментальність людини. Саме через неї фокусується суб'єктивна необхідність реалізації соціально-економічної активності конкретною людиною. Соціально-економічна діяльність людини та її результати значною мірою обумовлені ментальністю. Подібні висновки мають бути враховані й віддзеркалені в конкретних соціально-економічних програмах влади.

По-восьме, якісні зміни економічної свідомості й ментальності прямо залежать від організації й стимулювання індивідуалізму соціально-економічної поведінки національних соціальних суб'єктів.

Стосовно необхідності індивідуалізму як важливого принципу соціально-економічної поведінки суб'єктів ринкової економіки нової України, слід зауважити таке.

За твердженням С.Кримського, внаслідок того, що наприкінці XX століття в світовій історії вперше виникають інформаційно-духовні умови репрезентації універсального в індивідуальному, для соціальних стратегій сучасності є характерним «агрегаційне розуміння "соборності", підсумовування індивідуальних зусиль у колективні доповнювати принципом монадності – втілення і репрезентації колективного в індивідуальне» [7, с.184].

Проблема індивідуального має в сучасну епоху і специфічний соціально-етичний вміст. Вона відображає збагачене уявлення про демократичний процес в усіх сферах суспільного життя, який не лише стверджує права особистостей в суспільному цілому, а й розв'язує колізії між ними, особистістю та суспільством. Базисна роль визнається за правами особистості, бо вона є носієм і громадянських, і національних якостей. Драматичний та безпрецедентний за своїм змістом соціальний і екзистенціальний досвід XX століття спричинив зміну деяких багатовікових тенденцій в історії світової філософської думки. Зокрема, істотно похитнув догмат платонізму як імперативу панування загального над індивідуальним та одиничним. Цьому сприяв і внутрішній культурний досвід людства.

На передній план філософського дискурсу висувається вже не абсолютність якихось універсальних субстанцій, а заперечення всякої абсолютизації, тобто принцип монадності. Ціле (зокрема, суспільне ціле) «не виключає плюралістичність форм свого функціонування, кожна з яких може стати індивідуальним виразом загального» [8, с.188]. І навпаки, індивідуальне – це не одиничне, а єдине, яке здатне втілювати весь світ, стискаючи його в межах особистості. У такому розумінні монадне стає принципом соціально-культурної (зокрема, соціально-економічної) діяльності та духовності (ментальності) XXI століття, «втіленням антропологічно особистісних моделей освоєння світу» [8, с.190].

Усе це передбачає істотне збагачення принципу індивідуалізму окремої людини в суспільстві (зокрема, як суб'єкта соціально-економічної активності й ментальності). Він має вийти за межі ідеології чи політичної сфери та набути інституційних рис організації суспільства.

На нашу думку, подальші дослідження соціально-економічної сфери України та еволюція наукових уявлень вітчизняних науковців стосовно соціально-економічного культурного процесу має розвиватися у таких напрямках:

- визначення закономірностей формування української економічної ментальності, факторів, які на неї впливають;
- з'ясування регіональних особливостей української економічної ментальності та їх впливу на процеси ринкових перетворень в Україні;
- вивчення умов та чинників трансформації економічної свідомості в межах окремих верств населення та категорій працівників на тлі нового соціально-економічного буття;
- оцінка реальних можливостей якісного поновлення економічної ментальності населення України на окремих етапах ринкових перетворень;
- розробка шляхів формування економічної ментальності, спрямованої на розвиток конкурентоспроможності людини як ефективного суб'єкта ринкового економічного середовища.

Видається, що такі наукові пошуки сприятимуть пошуку найбільш ефективних для України важелів ринкової адаптації економічної ментальності, формуванню соціально-економічної поведінки ринкового типу, прискоренню економічних й суспільних в цілому реформ.

Підсумовуючи викладене вище, процес суспільних трансформацій в новітній Україні породжує становлення нового соціального суб'єкта, принципово нових особливостей соціально-економічних відносин, сприяє змінам соціально-економічної поведінки людей, які відбиваються на їх економічній свідомості та поведінці, сприяють зрушенням у процесах розгортання їх економічної ментальності. Поряд з новими рисами економічної поведінки вітчизняного соціального суб'єкта мають місце нові риси його економічної ментальності. Суспільна свідомість має адаптуватися до радикальних змін соціально-економічної поведінки; має відбутися процес цивілізованого "оброблення" цієї ситуації ментальністю.

На жаль, посеред населення сучасної України існують психологічні перешкоди набуття властивих сучасній європейській економічній ментальності якостей й рис. Такими перешкодами є: соціальна інертність; викривлене розуміння соціальної справедливості; деформованість уявлень про захист від економічних труднощів як про обов'язок держави, а не кожного особисто; сприйняття як цілком нормального явища авторитарних методів правління; соціальна заздрість як наслідок тривалої зрівнялівки в оплаті праці; відсутність у значної частини населення України реального економічного мислення; певний консерватизм в мисленні, відсутність достатньо швидкої реакції на зміну обставин для адекватної корекції ринкової поведінки, недостатній рівень ринкового мислення; звичка безвідповідальності; відсутність чіткої установки особи на розвиток власної конкурентоспроможності в праці, яка створює умови розвитку конкурентоспроможності та реальної незалежності економіки держави. Подолання таких негативних рис має бути важливим завданням соціально-економічних програм різних рівнів й спрямувань.

Процес соціально-психологічної адаптації населення до ринкової суспільної атмосфери віддзеркалює зміну парадигм економічної свідомості, соціально-економічної психології, економічної ментальності; відбувається зміна старої схеми економічного мислення новою. Важливого значення тут набуває посилення впливу цінностей національної культури, зокрема, як відродження основних рис національної економічної ментальності.

При розв'язанні складної проблеми оновлення національного буття є неприйнятним "механічне" копіювання зарубіжного досвіду через суттєві відмінності у свідомості, ціннісних орієнтаціях, соціально-економічній поведінці народу України. Привабливі світові моделі економічного розвитку принесуть бажаний ефект Україні, якщо автори реформ будуть враховувати особливості української ментальності, критично осмислювати власний й зарубіжний досвід. При цьому важливо зберегти національну самобутність, для якої потрібне економічне підґрунтя, формування національної бізнесової еліти, відродження національних господарських традицій та форм господарювання. Управління економікою України на всіх рівнях має сьогодні спиратися на врахування вітчизняних особливостей економічних культур та ментальності.

Джерела та література

1. Головаха Є. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. – К., 2006.; Ефременко Т.О. Homo eonomicus современной Украины. Поведенческий аспект / Е.И.Суименко, Т.О.Ефременко. – К., 2004.; Пилипенко В.Є. Людина у ринковому суспільстві: орієнтація, поведінка, культура / В.Є.Пилипенко. – К., 2005.; Суїменко Є. Життєдіяльність громадян України за умов ринкової економіки: самодостатність та екстернальна залежність / Є.І.Суїменко // Українське суспільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін / ред. В.Ворова, М.Шульга. – К., 2005.; Бандура О. Ціннісний аспект переходу до постеконічного суспільства / О.Бандура // Мультиверсум. – 2001. – Вип. 20. та ін.
2. Гелбрейт Д.К. Суспільство блага. Пора гуманності / Д.К.Гелбрейт. – К., 2003.; Гидденс Э. Социальная рыночная экономика / Э.Гидденс // Социология. – 2007. – № 3; Дракер П. Посткапиталистическое общество / П.Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В.Л.Иноземцева. – М., 1999.; Заславская Т.И. Социология экономической жизни: Очерки теории / Т.И.Заславская, Р.В.Рывкина. – Новосибирск, 1991.; Инглеарт Р. Культурный сдвиг в зрелом постиндустриальном обществе / Р.Инглеарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В.Л.Иноземцева. – М., 1999.; Хенди Ч. Алчущий дух за гранью капитализма: поиск цели в современном мире / Ч.Хенди // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В.Л.Иноземцева. – М., 1999. та ін.
3. Культурний шок у посткомуністичних суспільствах у період ринкової трансформації: перспектива України / Ю.Полунеев, Ю.Загоруйко // Сучасність. – 1994. – № 11.
4. Интеллектуальная революция: традиции и новации. К 100-летию со дня рождения А.Койре / В.Черняк // Свободная мысль. – 1992. – № 9.
5. Національна ідея – стрижнева основа етнонаціональної політики на сучасному етапі в Україні / М.І.Пірен // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності,

- проблеми та прогнози на порозі XXI ст.: праці У Міжнар. наук.-практ. конф., 22-25 черв. 1997 р. Т. 1. – К.-Чернівці, 1997.
6. Зрушення до ринкової економіки. Реформи в Україні: погляд зсередини / [Байройтер У., Вайсенбургер У., Вахненко Т. та ін.]; за ред. Л.Гоффманна. – К., 1997.
 7. Юрій М.Т. Етно-конфесійний розподіл праці та український господарчий менталітет / Юрій М.Т. – К., 1997.
 8. Кримський С.Б. Запити філософських смислів / Кримський С.Б. – К., 2003.

Бондаренко О.В. Соціально-економічний культурний процес в Україні: національне измерение
Общественные реалии современной Украины обусловлены особенностями украинской экономической культуры, которая характеризуется специфической системой ценностей, с их проявлением в национальном менталитете, экономическом сознании, социальной психологии, функционировании социально-экономического пространства. Культурно-исторические формообразования национальной культуры Украины непосредственно или как-то иначе проявляются и отображаются в любых сферах экономической жизни. Особенностью украинской экономической ментальности является то, что она исторически и культурно развивалась как результат разнообразных по сути и проявлениям национальных архетипов.

Ключевые слова: национальная ментальность, национальная экономическая ментальность, социально-экономическое пространство, экономическое сознание, экономическая активность человека, национальное измерение культурного процесса, ментальные факторы.

Bondarenko O.V. Socio-economic cultural process of Ukraine: national measurements

Social realities of modern Ukraine are conditioned by the features of the Ukrainian economical culture, that has its specific systems values, displayed in national mentality, economical consciousness, social psychology, of socio-economical space functioning. Cultural and historical form-buildings of national culture of Ukraine directly or indirectly, they are reflected and become apparent, in all the spheres of economic life. Peculiar property of Ukrainian mentality is its historical and cultural development as a consequence of national archetypes' existence, that is different, many-sided in essence and demonstration.

Key words: national mentality, national economical mentality, socio- economical space, economical consciousness, economic of person's activity, national measurements cultural process, mental factors.

УДК 94:327.39:342.1(=161.2)

Г. П. Макушинська

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН**

Статтю присвячено соціально-філософському осмисленню етнонаціональних питань в Україні. Виявлені властиві українській народній свідомості потужні загальнолюдські домінанти. Запропоновано вирішення проблеми духовної єдності українського народу через проведення державної політики, спрямованої на народне самопізнання, цілісність його духовності і суспільного буття.

Ключові слова: духовна єдність, мудрість, народна мудрість, національний характер, свідомість, громадська думка, традиції, вірування, просвітництво, громадсько-політична діяльність.

Актуальність означеної теми дослідження базується на реаліях сучасності. На 18-му році державної незалежності ми є свідками загострення різних внутрішніх і зовнішніх протиріч з приводу реалізації багатьох аспектів державної устрою України, її внутрішньої і зовнішньої політики. Промовистими прикладами цього є численні як внутрішні проблеми (явна виражена криза системи влади в Україні, заклики до федеративного устрою держави, поділу, відокремлення певних територій, перманентні зміни до Конституції тощо), так і зовнішні загрози (активно пропаговані проекти розбудови «руського православного етноса» із залученням етнічних росіян, що проживають в Україні, формування «нової слов'янської цивілізації» «Росія, Україна Білорусь – Свята Русь», переформатування глобального світоустрою, його фінансової структури на тлі світової економічної кризи і т.п.). Зважаючи на це, проблема формування молодого української нації вимагає докладного системного аналізу з метою вироблення змістовної, органічної, сталої і перспективної концептуальної моделі як основи для певної стратегії її розвитку на майбутнє.

Питання розбудови української державності, формування української нації, вироблення національної ідеї, визначення детермінант оптимізації етнонаціональної ідентичності і т.п. розробляються науковою думкою тривалий час, маємо численні дослідження, серед яких зустрічаємо, справді вагомі теоретичні здобутки, наприклад, праці таких вітчизняних (в тому числі і запорізьких) вчених, як Бичко І. [1], Воловик В. [2], Воронкова В. [3], Дедков М. [4], Додонов Р. [5], Дубінін В. [6], Жадько В. [7,8], Катаев С. [9], Картунов О. [10], Котигоренко В. [11], Римаренко Ю. [12], Турченко Ф. [13] та ін. Дисертаційні дослідження 2009 р.: Мельник В.В. «Етнонаціональне буття людини в умовах культурної глобалізації: філософсько-антропологічний аналіз» [14], Нестеренко Г.О. «Самовідтворення української політичної нації: принципи та механізми» [15] та ін. Серед сучасних російських дослідників привертають увагу дослідження Аклаєва А. [16], Козлова В. [17], Кортєєвої В. [18] та ін. Майже культовими вважаються праці Тишкова В. [19], Тощенка Ж. [20], які заперечують примордіальні підходи до визначення характеру поняття «етнос» і вважають його